

УДК 351

І. М. Грищенко,
к. держ. упр., докторант Національної академії державного управління
при Президентові України, м. Київ

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЛІДЕРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

I. Gryshchenko,
PhD., doctoral of the National Academy of Public, Administration under the Office of the President of Ukraine, Kyiv

THE CAUSES OF ENVIRONMENTAL LEADERSHIP IN THE SYSTEM OF LOCAL GOVERNMENT

У статті досліджено основне завдання системи місцевого самоврядування, яке полягає в задоволенні суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг. Виявлено причини виникнення лідерського середовища, до яких віднесено: суспільну потребу, яка потребує вирішення, людей, об'єднаних спільним баченням задоволення даної потреби та лідера, який володіє рисами необхідними в даній ситуації і ціннісними орієнтаціями, які позитивно сприймаються людьми.

Виявлено основні лідерські цінності, які включають у себе уміння: вжитися в ситуацію і в потреби інших людей; знаходити компроміс та вести переговори; використовувати сучасні технології управління, інформаційні технології та усвідомлювати індивідуальні й колективні потреби. Обґрунтовано перелік потреб, які повинні задовольнятися при виконанні обов'язків представників системи місцевого самоврядування. Це потреби окремих об'єктів управління, потреби завдання та потреби у підтримці мешканців територіальних громад й осіб, які працюють у системі місцевого самоврядування.

In the article the main task of local government, which is to meet the social needs of citizens related to obtaining vital services. Revealed the cause of environmental leadership, which include: social need that needs resolving, people, united by a common vision and meet the needs of a leader who has the traits needed in a given situation and values, which are positively perceived by people.

The basic leadership values, which include the ability to: study the situation and needs of others; compromise and negotiate; use modern management technologies, information technologies and understand individual and collective needs. Grounded list of requirements that must be satisfied with the performance of duties of local government representatives. It needs some facilities management, job requirements and the need to support the residents of communities and individuals working in the system of local government.

*Ключові слова: система місцевого самоврядування, лідерське середовище, потреби, цінності.
Key words: system of local government, leadership environment, needs, values.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сьогодні система місцевого самоврядування України не завжди і не в усьому ефективна, що змушує

шукати нові шляхи, які дозволять задовольнити суспільні потреби громадян, пов'язані з отриманням життєво необхідних послуг на місцевому рівні.

У сучасних умовах функціонування системи місцевого самоврядування особливого значення набуває якість управління, яка дозволить не тільки виявити скриті

потенціали в людях, але й ефективно використовувати їх задля задоволення особистісних та колективних потреб мешканців територіальних громад. Явищем, яке здатне забезпечити таку якість управління є лідерство, оскільки саме воно виступає персоніфікованою формою соціального контролю й інтеграції всіх механізмів та способів соціально-психологічного впливу з метою досягнення максимального ефекту в груповій діяльності та спілкуванні.

Під лідерством у місцевому самоврядуванні слід розуміти процес організації та управління малими соціальними групами або органами місцевого самоврядування, який сприяє досягненню групової мети в оптимальний термін і з оптимальним ефектом. При цьому лідерство неможливе без лідера — члена групи, який спонтанно висувається на роль офіційного чи неофіційного керівника в умовах певної, специфічної та досить значущої суспільної ситуації, щоб забезпечити організацію спільної діяльності людей для найшвидшого та успішного досягнення спільної мети.

За свою історію лідерство пройшло шлях від пошуку універсальних лідерських рис окремих особистостей до більш складного уявлення про те, що лідерство — це груповий процес, в якому різні ситуації вимагають різних типів лідерської поведінки та лідерських якостей, різних взаємовідносин всередині лідерського середовища та застосувань різних методів впливу лідера на оточення та оточення на лідера.

Розглядаючи ситуацію, в якій проявляється лідерство, можна сказати, що це — набір відносин, установок і цінностей, з якими людині або групі людей доводиться мати справу та завдяки яким дії плануються заздалегідь, а успішне завершення дій заохочується. Ситуація характеризується структурою міжособистісних внутрішньогрупових відносин усередині групи та її властивостей; рисами культури (субкультури) певної групи та умовами її існування; системою базових та індивідуальних цінностей і відносин. Однак визначальний елемент лідерської діяльності — ціль, що реалізується через функції та завдання. Ціль визначає діяльність групи і лідера.

Науковці всього світу намагаються досягнути всі грані феномену лідерства. До цих наукових доробок з формування та розвитку лідерства долучилися і вітчизняні науковці. Зокрема дана стаття безпосередньо пов'язана із науковими дослідженнями кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України, які здійснюються у межах комплексного наукового проекту "Механізми державного управління функціональною спроможністю кадрового потенціалу органів державної влади й місцевого самоврядування в сфері організації надання якісних публічних послуг: теоретичне та методологічне їх забезпечення".

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що серед вітчизняних та зарубіжних дослідників лідерство в розрізі забезпечення потреб досліджували: Дж. Адейр [6], Е. Шиллінг [5], А. Рудська [4] та ін.

Водночас досліджень, які б системно проаналізували вплив лідерства на задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг на місцевому рівні ще не проводилось.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження формування лідерського середовища в системі місцевого самоврядування, яке направлене на задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг на місцевому рівні.

Виходячи з мети, в статті вирішувалися наступні завдання:

- з'ясувати основне завдання системи місцевого самоврядування України;
- виявити причини виникнення лідерського середовища в системі місцевого самоврядування;
- сформувати основні лідерські цінності, які є актуальними в системі місцевого самоврядування;
- обґрунтувати низку потреб, які повинні задовольнятися при виконанні обов'язків представників системи місцевого самоврядування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досліджуючи систему місцевого самоврядування України [1; 2], ми з'ясували, що вона являє собою складний системний комплекс, який включає декілька цілісних систем, що завдяки близькості своїх функцій створюють полісистемний комплекс. Саме це, на нашу думку, і мав на увазі законодавець у ст. 5 Конституції України, що народ здійснює владу безпосередньо (через безпосередню демократію) та через органи державної влади і органи місцевого самоврядування.

На відміну від органів державної влади, які складають єдину цілісну загальнодержавну систему, система місцевого самоврядування складається з декількох систем (системи суб'єктів місцевого самоврядування та системи форм здійснення місцевого самоврядування), що відповідає принципу організаційної автономності.

Безумовно, місцеве самоврядування в Україні є не лише гарантованим державою правом, реальною здатністю та багатогранною соціально-корисною діяльністю, а й певною соціальною системою (самоорганізацією) або тим організаційно-правовим механізмом, завдяки якому територіальні громади безпосередньо і через обрані ними органи здійснюють функції та повноваження місцевого самоврядування, направлені на задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг.

При такому розгляді системи місцевого самоврядування, на перший план виходять питання задоволення суспільних потреб громадян, де кожен елемент системи місцевого самоврядування направлений на задоволення відповідних суспільних потреб.

Наприклад, як випливає з норм законодавства про місцеве самоврядування, "загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення". І

рішення загальних зборів, на яких обговорюються найнагальніші потреби громади враховуються органами місцевого самоврядування в своїй діяльності [3, ст. 8].

Місцеві ініціативи, які мають право ініціювати члени територіальної громади, направлені на донесення потреб мешканців територіальної громади до представницького органу та забезпечення безпосередньої участі членів ініціативної групи у прийнятті рішення, шляхом розгляду піднятого питання на відкритому засіданні відповідної ради.

На задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг, направлена діяльність сільських, селищних, міських голів, які займають специфічне місце в системі місцевого самоврядування України, оскільки, по-перше, вони є посадовими особами (очолюють виконавчий орган ради, головує на засіданнях ради), по-друге — є головною посадовою особою самої територіальної громади. У зв'язку з цим вони забезпечують:

- здійснення в межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території;
- організують роботу відповідної ради та її виконавчого комітету;
- здійснюють керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету;
- скликають сесії ради, вносять пропозиції та формують порядок денний сесії;
- скликають загальні збори громадян за місцем проживання;
- здійснюють інші повноваження місцевого самоврядування [3, ст. 42].

Викладені міркування дають підстави стверджувати, що в незалежності від того, чи це прояв форм здійснення місцевого самоврядування (громадські ініціативи, громадські слухання та ін.), чи діяльність елементів системи місцевого самоврядування, визначених ст. 5 ЗУ "Про місцеве самоврядування в Україні", обов'язково є одна людина чи група осіб, які беруть на себе відповідальність на підставі відповідних повноважень, чи без особливих підстав, задовольняти суспільні потреби мешканців територіальних громад.

Єдиною умовою при цьому є довіра спільноти, яка доручає виконувати завдання з задоволення суспільних потреб. Такими людьми, яким довіряє спільнота є певний специфічний прошарок людей, які, з одного боку, наділені владно-контрольським ентузіазмом, а з іншого — готові задовольнити іманентну потребу спільноти, за що спільнота наділяє таких осіб-ентузіастів відповідними повноваженнями.

Такі особи-ентузіасти, якими можуть бути як очільники територіальних громад, депутати різних рівнів, члени виконавчих комітетів та органів самоорганізації населення, так і будь-який пересічний громадянин, створюють навколо себе лідерське середовище. Це середовище, яке породжене певною суспільною потребою, включає в себе людей, об'єднаних спільним баченням задоволення даної потреби та лідера, якого обрали ці люди як взірць, який володіє

тими рисами, які необхідні в даній ситуації та такими ціннісними орієнтаціями, які позитивно сприймаються людьми.

Для нашого дослідження є важливою констатована сучасними дослідниками лідерства [4] певна зміна уявлень про ціннісні орієнтації. Так, за нашими дослідженнями, які корелюються із дослідженнями зарубіжних вчених [5], виявлено чотири лідерські цінності, які є актуальними і затребуваними в системі місцевого самоврядування. До цих цінностей відносяться:

- уміння вжитися в ситуацію і в потреби інших людей;
- усвідомлення індивідуальних та колективних потреб;
- уміння знаходити компроміс та вести переговори;
- уміння використовувати сучасні технології управління, інформаційні технології тощо.

Дані цінності є основою для розвитку таких цінностей як незалежність, орієнтація на результат, уміння почути інших.

Ціннісні установки, якими володіє лідер і які підтримуються членами його команди є надзвичайно актуальними в системі місцевого самоврядування, оскільки є надважливими для задоволення суспільних потреб мешканців територіальних громад.

Наприклад, сільський, селищний, міський голова або голова районної чи обласної ради, представник органу самоорганізації населення та інші представники місцевого самоврядування, виконуючи свої обов'язки повинні задовольнити такі потреби:

— потреби окремих об'єктів управління. Суть цих потреб полягає у тому, що мешканці кожної територіальної громади, жителі територіальних громад, що входять у склад району чи області мають свої потреби як особисті так і колективні потреби громади. Тому основним завданням є виявлення цих потреб, розуміння їх сутності, аналіз і узгодження їх з іншими потребами та задоволення нагальних потреб;

— потреби завдання. Кожен орган місцевого самоврядування створений для виконання завдань місцевого самоврядування, визначених законами та Конституцією України. Діяльність усіх цих органів направлена на задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг і ґрунтується на принципі холізму. Цей принцип складається із двох частин: принципу координації і принципу інтеграції. Координація в системі місцевого самоврядування охоплює взаємодію елементів системи місцевого самоврядування, які знаходяться в територіальній громаді (голова територіальної громади, рада, виконавчий комітет, апарат ради, органи самоорганізації населення, секретар ради та ін.), інтеграція відбувається між цими елементами та районними і обласними радами, тобто між різними рівнями, які не підпорядковуються один одному. Принцип координації встановлює, що діяльність органів місцевого самоврядування, на рівні територіальної громади, та діяльність сільського, селищного, міського голови чи старости неможливо планувати ефективно, якщо робити це незалежно від всіх інших та незважаючи на колективні по-

треби громади. Таким чином, використовуючи принцип холізму в системі місцевого самоврядування можна ефективніше організувати роботу, а значить якісніше виконувати завдання із задоволення особистісних та колективних потреб мешканців територіальних громад. Якщо ж цього не відбувається, і кожен орган чи посадова особа місцевого самоврядування організовує свою діяльність без урахування взаємодії, то результатом, як правило, є розчарування мешканців територіальних громад у роботі таких органів чи осіб та фрустрація, оскільки при такій роботі неможливо забезпечити задоволення потреб;

— потреби мешканців територіальних громад та осіб, які працюють у системі місцевого самоврядування у підтримці. Безперечно, досягнення спільних цілей вимагає спільної діяльності, тому в системі місцевого самоврядування необхідно плекати лідерів, більш того, кожна територіальна громада повинна виховати декількох лідерів, які за своїми особистісними та професійними характеристиками зможуть об'єднати навколо задоволення тієї чи іншої колективної потреби однодумців, підтримувати на належному рівні їх командний дух.

Підтвердженням висловленої нами думки може служити точка зору Джона Адейра, який стверджував, що ключовою проблемою сьогодення є проблеми лідерів, які зобов'язані навчитися задовольняти потреби [6, с. 286].

Аналіз системи місцевого самоврядування, з точки зору задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг, дозволяє нам стверджувати, що колективна чи особистісна потреба "зробити щось" одразу створює гостру потребу в лідерстві.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У статті з'ясовано основне завдання системи місцевого самоврядування, яке полягає в задоволенні суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг.

Виявлено причини виникнення лідерського середовища в системі місцевого самоврядування, до яких віднесено суспільну потребу, яка потребує вирішення, людей, об'єднаних спільним баченням задоволення даної потреби та лідера, якого обрали ці люди як вірець, що володіє рисами необхідними в даній ситуації і такими ціннісними орієнтаціями, які позитивно сприяють людям.

Сформульовано основні лідерські цінності, актуальні для системи місцевого самоврядування, які включають в себе уміння: вжитися в ситуацію і в потреби інших людей; знаходити компроміс та вести переговори; використовувати сучасні технології управління, інформаційні технології та усвідомлювати індивідуальні й колективні потреби.

У статті обґрунтовано перелік потреб, які повинні задовольнятися при виконанні обов'язків представників системи місцевого самоврядування. До таких потреб віднесено: потреби окремих об'єктів управління, потреби завдання та потреби у підтримці мешканців терито-

ріальних громад й осіб, які працюють у системі місцевого самоврядування.

У подальшому доцільно продовжити експерименти щодо формування лідерського середовища в системі місцевого самоврядування, оскільки саме ефективне лідерство здатне забезпечити нову якість діяльності системи місцевого самоврядування, направлену на задоволення суспільних потреб громадян, пов'язаних з отриманням життєво необхідних послуг.

Література:

1. Грищенко І.М. Впровадження лідерства в системі місцевого самоврядування України / І.М. Грищенко // Науковий вісник АМУ: зб. наук. пр. — К.: [б.в.], 2014. — Вип. 2/2014. — С. 275—285. — (Серія "Управління").

2. Грищенко І.М. Оптимізація управлінської діяльності в системі місцевого самоврядування шляхом застосування лідерства / І.М. Грищенко // Наука і вища освіта: тези доповідей XXII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 18 квітня 2014 р. / Класичний приватний університет. — Запоріжжя: КПУ, 2014. — 771 с. — С. 451—452.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. (зі змінами) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

4. Рудська А. Психологічні особливості лідерства в умовах реалізації соціальних проектів: автореферат канд. дис. за спец. 19.00.05 — соціальна психологія. — КНУ імені Тараса Шевченка. — К., 2013.

5. Shilling E. The Values of City Management / E. Shilling // Ideal and Practice in Council-Manager Government. — Washington, 1989. — 108 с.

6. Adair J. The Action-centered leader. — London: Mc Graw-Hill, 1973. — 386 p.

References:

1. Hryshchenko, I.M. (2015), "Implementation of leadership in local government Ukraine", *Naukovyj visnyk AMU: zb. nauk. pr.*, vol. 2, pp. 275—285.

2. Hryshchenko, I.M. (2014), "Optimizing the management of the system of local government by applying leadership", *Nauka i vyscha osvita [Science and Higher Education]: tezy dopovidej XXII Mizhnar. nauk. konf. studentiv i molodykh uchenykh [Abstracts of Intern XXVI. Science. Conf. students and young scientists]*, *Klasychnyj pryvatnyj universytet, m. Zaporizhzhia, Ukraine*, 18 kvitnia, pp. 451—452.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), *The Law of Ukraine "On local government in Ukraine"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (Accessed 21 May 1997).

4. Ruds'ka, A. (2013), "Psychological characteristics of leadership in terms of social projects", *Ph.D. Thesis 19.00.05 — sotsial'na psykhohohiia, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*.

5. Shilling, E. (1989), *The Values of City Management*, Washington, USA.

6. Adair, J. (1973), *The Action-centered leader*, Mc Graw-Hill, London, UK.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2016 р.